

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Західноукраїнського національного університету
доктору юридичних наук, доценту,
декану юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Банаху Сергію Володимировичу

ВІДГУК ОПОНЕНТА

кандидата юридичних наук, доцента

Міщук Інни Володимирівни

на дисертацію Карого Володимира Вікторовича

**на тему «Теорія та практика функціонування системи безоплатної
правової допомоги: адміністративно-правові аспекти»,**

представлену на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
081-Право

Ступінь актуальності обраної теми. Повноцінна реалізація конституційного права людини на правову допомогу неможлива без функціонування профільної інституції. Її створення в Україні є вагомим кроком як у перспективі євроінтеграції держави, так і в забезпеченні доступу до правосуддя. У світовій практиці задіяно багато моделей систем безоплатної правової допомоги, а відповідно відомо багато версій щодо того, як має функціонувати ця система у вітчизняних реаліях.

Актуальність дослідження адміністративно-правових аспектів теорії і практики функціонування системи безоплатної правової допомоги обґрунтовується динамікою, складністю теми, що пов'язана із загальною широтою проблематики надання безоплатної правової допомоги, адже вона часто розглядається як складова системи утвердження і забезпечення прав та свобод людини.

Як правовий інститут система безоплатної правової допомоги поки що не отримала в Україні належної загальнотеоретичної розробки. У вітчизняній юриспруденції розглядаються лише питання видів та способів надання правової допомоги, ролі адвокатури у наданні правової допомоги, реалізація просвітницьких функцій іншими установами тощо. Відтак можна

констатувати фрагментарність наукових досліджень, відсутність комплексності у розв'язанні виявлених проблем. Зазначене свідчить про актуальність теми дослідження, яка визначається не лише її важливістю для вдосконалення науки адміністративного права, але й очевидною можливістю збагачення юридичної практики в досліджуваній сфері.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони ґрунтуються на усталених та апробованих положеннях адміністративно-правової науки.

Отримані автором наукові результати та висновки дисертації характеризуються високим рівнем обґрунтованості і достовірності, що забезпечено використанням комплексу філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, принципів та підходів, що відповідають визначеним меті та завданням наукового пошуку. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань у роботі було використано комплекс методів пізнання, зокрема системний, семантичний, формально-догматичний, аксіологічний та гносеологічний, системно-структурний, соціологічний, статистичний, порівняльно-правовий, прогнозування, логічні методи, такі як аналізу й синтезу, а також низку інших методів та засобів.

Про високий рівень обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій дисертаційної роботи свідчить їх апробація на конференціях, зокрема XVI Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації»; IX Міжнародній науково-практичній конференції «Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі»; II Всеукраїнському правничому форумі «Права людини та публічне врядування»; Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія розвитку держави в умовах новітніх викликів міжнародному порядку: політичний, правовий, економічний, гуманітарний, екологічний виміри»; XVII Міжнародній науково-практичній конференції

молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації»; V Всеукраїнській з міжнародною участю науково-практичній конференції «Адаптація правової системи України до права Європейського союзу: теоретичні та практичні аспекти»; XVIII Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації».

Наукова праця В.В. Карого є самостійною і завершеною. Автор безперечно досяг мети, яка полягала в теоретичному обґрунтуванні діяльності системи безоплатної правової допомоги як адміністративно-правового інституту та формуванні на цій основі належних пропозицій і рекомендацій щодо її вдосконалення з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду.

Дисертантом успішно сформульовано перелік завдань, що пов'язані із необхідністю дослідити національний та міжнародний досвід організації роботи органів, уповноважених на надання безоплатної правової допомоги; в контексті характеристики системи БПД як адміністративно-правового інституту, визначити її управлінську структуру; охарактеризувати «фронт» та «бек» офіси центрів з надання правової допомоги як структурний елемент системи БПД; розкрити систему суб'єктів (надавачів) первинної правової допомоги та роль центрів правової допомоги; охарактеризувати повноваження працівників системи БПД в частині доступу до безоплатної вторинної правової допомоги, розглянути можливості соціальної експертизи як інструменту «гнучкості» суб'єктного складу клієнтів; розглянути особливості організації роботи відділів представництва місцевих центрів та співвідношення їх повноважень з адвокатською монополією; дослідити практичні аспекти реалізації правопросвітництва як складової частини функціональних обов'язків фахівців системи безоплатної правової допомоги; розкрити способи контролю за функціонуванням системи безоплатної правової допомоги; розглянути підвищення рівня професійних навичок

фахівців системи безоплатної правової допомоги як невід'ємний елемент управління нею; дослідити роль правових клубів «Pravokator» у комунікації юристів та підвищенні їх професійності та компетентності; визначити перспективи законодавчої регламентації діяльності системи безоплатної правової допомоги в Україні; виявити проблемні аспекти та розробити конкретні пропозиції, рекомендації, спрямовані на удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності системи безоплатної правової допомоги в Україні.

Зміст дисертації відповідає поставленій меті та відображає логіку дослідження. Наукові положення, висновки і рекомендації, представлені в роботі є обґрунтованими і підкріплені результатами аналізу достатньої кількості наукових джерел та матеріалів. Окрім врахування думок національних та іноземних вчених із досліджуваної проблематики, автор вміло пропонує власне бачення відповідних правових явищ, причин та умов, що здійснюють на них свій вплив. Текст дисертації відповідає змісту, розкриває тему, засвідчує логічність та завершеність дослідження. Анотація та основні положення дисертації є ідентичними.

Ознайомлення з науковими положеннями, висновками і пропозиціями Карого В.В. дає підстави стверджувати про дотримання наукового стилю викладення матеріалів, вірність формулювань, уважність до деталей та професійність. Матеріали дисертації викладені грамотно і логічно. Дисертація сприймається легко і доступно. Все вищезазначене забезпечило обґрунтованість та достовірність сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукова новизна одержаних результатів. Зі змісту дисертаційного дослідження, а також опублікованих дисертантом наукових праць вбачається, що основні наукові положення, висновки і пропозиції сформовані автором самостійно, відображають його особистий внесок у формування адміністративно-правових засад діяльності системи безоплатної правової допомоги в Україні, характеризуються науковою новизною.

Слід позитивно охарактеризувати окреслення дисертантом основних етапів формування системи безоплатної правової допомоги в Україні.

Вагому наукову цінність має, на наш погляд, позиція автора щодо доповнення законодавчого переліку надавачів первинної правової допомоги шляхом включення у список правозахисних громадських об'єднань як повноцінних надавачів правової допомоги, при тому як первинної, так і вторинної правової допомоги.

Обґрунтованою є пропозиція автора щодо впровадження інституту соціальної експертизи як механізму, що дозволить зробити суб'єктний склад осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу більш гнучким. Погоджуємось, що реалізація пропозиції на практиці сприятиме збереженню базових принципів доступу до правосуддя та справедливості, зокрема принципу дотримання балансу суспільних, приватних і державних інтересів; принципу захисту основоположних прав і свобод людини і громадянина; принципу беззастережного дотримання усіх складників верховенства права, й зокрема вимог чинного національного законодавства та міжнародно-правових актів.

Підтримуємо і пропозицію щодо збереження функції представництва інтересів працівниками системи БПД як такої з огляду на необхідність: 1) економії бюджетних видатків (оскільки працівники здійснюють представництво інтересів в межах посадових обов'язків і фіксованої заробітної плати, тоді як надання правової допомоги адвокатом оплачується відповідно до вимог контракту); 2) збереження якості надання правової допомоги, так як працівники системи проходять постійне навчання та підвищення кваліфікації.

Також й інші наукові положення, які сформульовані в дисертації та в опублікованих працях В.В. Карого, містять елементи наукової новизни та в значній мірі вдосконалюють сучасне наукове пізнання адміністративно-правових засад діяльності системи безоплатної правової допомоги в Україні, що є предметом дисертаційного дослідження.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Зміст і структура дисертаційного дослідження відповідає меті та завданням, сформульованим дисертантом у вступі, а також відображають актуальність дослідження та його наукову новизну. Дисертація характеризується логічним змістовним наповненням, структура якого забезпечує комплексність та системність отриманих науково цінних результатів. Робота викладена на 218 сторінках, складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, а також висновків, списку використаних джерел (210 найменувань) та додатків.

Розділ 1 «Становлення системи безоплатної правової допомоги як адміністративно-правового інституту» присвячений національному та міжнародному досвіду організації роботи органів, уповноважених на надання безоплатної правової допомоги, управлінської структури вітчизняної системи безоплатної правової допомоги, «фронт» та «бек» офісам центрів з надання правової допомоги як структурному елементу системи БПД.

У розділі 2 «Адміністрування надання безоплатної правової допомоги в контексті її дворівневості. Безоплатна первинна і вторинна правова допомога як функціональна складова правозастосовної діяльності органів публічної адміністрації» дисертантом досліджується система надавачів первинної правової допомоги та центри правової допомоги як її основного провайдера, повноваження працівників системи БПД в частині доступу до безоплатної вторинної правової допомоги, інститут соціальної експертизи як ефективний інструмент «гнучкості» суб'єктного складу клієнтів, а також організацію роботи відділів безоплатної правової допомоги місцевих центрів та співвідношення їх повноважень з адвокатською монополією.

Третій розділ «Організація здійснення повноважень, не пов'язаних з безпосереднім наданням правової допомоги: просвітницькі, комунікативні, моніторингові та інші функції системи безоплатної правової допомоги» присвячений аналізу правопросвітництва як складової частини функціональних обов'язків фахівців системи безоплатної правової допомоги;

зовнішньому та внутрішньому аудиту, моніторингу діяльності та інших способів контролю за функціонуванням системи безоплатної правової допомоги, а також підвищенню рівня професійних навичок фахівців як невід'ємного елемента управління системою безоплатної правової допомоги. Окремо розглядається діяльність правових клубів «Pravokator» і досліджується їх роль як інноваційної платформи для комунікації юристів.

Вищевказане дає підстави для висновку про цілісний характер дисертаційного дослідження В.В. Карого. Жодних порушень академічної доброчесності опонентом не виявлено.

Дисертація В.В. Карого містить вагомі результати, які в сукупності вирішують важливу наукову проблему, а також забезпечують розв'язання цілого ряду практичних питань. Викладені у ній наукові положення створюють хороше підґрунтя для подальших досліджень, вдосконалення праворозуміння та правозастосування.

Практичне значення дисертації також є незаперечним, адже проведене дослідження дало можливість діагностувати стан функціонування системи безоплатної правової допомоги, чіткіше визначити напрямки його забезпечення і удосконалення, тож є важливим для покращення правового регулювання у цій сфері.

Не заперечуючи важливості та оригінальності дисертаційного дослідження, зупинимось на певних дискусійних положеннях та висновках, які, на наш погляд, є важливими для подальшого розвитку науки адміністративного права та створять основу для наукової дискусії під час прилюдного захисту дисертації.

По-перше, на стор. 28 автором згадується, що в деяких державах до юридичної допомоги, що надається заявникові безкоштовно і фінансується державою, зараховано медіацію (зокрема, в Англії у Уельсі, Нідерландах, Німеччині та ін.). Під час прилюдного захисту дисертації варто було б, на нашу думку охарактеризувати власне бачення стосовно медіації в національній системі безоплатної правової допомоги і проаналізувати норми

Закону України «Про медіацію» на предмет можливості використання її в системі БПД.

По-друге, на стор. 36-37 дисертант вказує, що особа, якій надається правова допомога, наскільки це можливо, має бути вільною у виборі кваліфікованого захисника. Надання ефективної правової допомоги вимагає довірливих відносин захисника і клієнта, а однією з умов виникнення довіри є свобода вибору захисника. Проте, доречно зауважити, що ця свобода не є абсолютною і може бути обмежена, якщо мова йде про надання правової допомоги силами держави чи за державний кошт. В такому разі обмеження свободи вибору захисника за його призначення чи надання безоплатної правової допомоги дозволяє уникнути надмірного організаційного навантаження при здійсненні правосуддя. Далі автор зазначає випадки, коли може бути відхилено побажання особи, серед них вказано: зайнятість обраного обвинуваченим адвоката, необхідність дотриматись розумних строків розгляду кримінальної справи, недостатня кваліфікація обраного представника тощо. Питання стосується процедури: чи існує нормативно визначене зобов'язання суду пояснювати особі, якій призначається захисник, чому не задоволено прохання по конкретному захиснику і як реалізується рекомендація ЄСПЛ так організувати програми правової допомоги, щоб надати особі можливість самостійно обирати правника, наскільки це є можливим.

По-третє, узагальнюючи правові позиції Європейського суду з прав людини стосовно права на безоплатну правову допомогу, автор констатує, що надана правова допомога повинна бути ефективною (якісною). На стор.163 також підкреслюється, що невід'ємним елементом управління системою БПД є підвищення якості надання послуг та рівня професійних навичок фахівців (співробітників) системи. Однак більш детального аналізу напрямків забезпечення ефективності (якості) наданої правової допомоги в тексті дисертації нами не виявлено. Відтак, вважаємо, що доцільним було б

уточнення під час прилюдного захисту поняття, системи, стандартів і методик розрахунку такої ефективності.

По-четверте, у плані удосконалення системи БПД дисертант пропонує доповнити законодавчий перелік надавачів первинної правової допомоги шляхом включення у список правозахисних громадських об'єднань як повноцінних надавачів правової допомоги. Безперечно, така пропозиція оцінюється схвально, адже громадські об'єднання та юридичні клініки закладів вищої освіти фактично надають правові консультації та роз'яснення правового характеру, а в окремих випадках навіть надають безоплатно вторинну правову допомогу, тобто реально є самостійними суб'єктами надання правової допомоги, але у профільному Законі навіть не згадуються. Проте, внесення такого доповнення в законодавство викликатиме і труднощі в його практичній реалізації, адже юридичні клініки є структурними підрозділами закладів вищої освіти і не реєструються як громадські об'єднання, а поняття «правозахисна громадська організація» чинне законодавство не визначає, адже всі громадські організації більше чи менше сприяють реалізації захисту прав як фізичних, так і юридичних осіб, незалежно від сфери суспільних відносин, в яких ці суб'єкти взаємодіють та у якій ролі себе проявляють. Якщо у більшості країн світу правозахисні організації вже давно сприймаються як невід'ємний атрибут демократії, то в Україні інститут правозахисних неурядових організацій ще не знайшов належного визнання і правового визначення. Отож ця пропозиція дисертанта потребує більш виваженого і глибокого наступного обґрунтування і може бути перспективним напрямком подальших наукових досліджень.

Незважаючи на наявність спірних положень, що характеризує насамперед складність та актуальність досліджуваної теми та власний підхід дисертанта до її розгляду, викладені зауваження переважно мають дискусійний або уточнюючий характер і тому суттєво не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи. Вони викликані інтересом до цього дослідження та актуальністю питань, що розкриваються автором.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях.

Результати дослідження повною мірою відображені в наукових статтях і тезах доповідей автора на конференціях та форумах, що в цілому свідчить про достатній рівень апробації. Основні теоретичні положення, висновки і практичні результати, отримані в процесі роботи над дисертацією, опубліковано в десяти одноосібних та одній у співавторстві публікаціях, три з них вміщено у фахових виданнях, затверджених наказами МОН України, одна – в міжнародному періодичному фаховому науково-практичному правовому виданні, сім праць апробаційного характеру.

Загальний висновок. Дисертаційна робота «Теорія та практика функціонування системи безоплатної правової допомоги: адміністративно-правові аспекти» є самостійною завершеною науковою працею, яка за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених проблем, теоретичним рівнем та практичною значущістю, достовірністю і обґрунтованістю висновків повністю відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів № 261 від 26 березня 2016 р., та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її автор – Карий Володимир Вікторович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційна опонентка:

кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри конституційного права
та галузевих дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного
господарства та природокористування

Інна МІЩУК